

Омельковець Р. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії та культури української мови
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

МЕТОНІМІЗАЦІЯ ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ФІТОНОМЕНІВ

Анотація. У статті розглянуто семантичну трансформацію як наслідок метонімічних перенесень на основі ботанічної лексики західнополіських говірок, визначено основні семантичні моделі, за якими відбувається перенесення. Встановлено, що семантичні деривати є наслідком метонімічних перенесень, які базуються на вживанні замість одного слова іншого на основі асоціативного зв'язку за просторовою, часовою чи логічною суміжністю. Виокремлено власне метонімію та метонімію, ускладнену деривацією.

Ключові слова: лексема, фітономени, західнополіські говірки, способи номінації, семантична трансформація, метонімічні перенесення, семантичні моделі.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мови одним із продуктивних способів номінації є семантична трансформація – процес перенесення готових одиниць з одного референта на інший, оскільки людина здатна сприймати нову інформацію на основі вже наявної, тобто коли знайома назва є тим містком, який у свідомості людини з'єднує відоме з невідомим [7, с. 80]. Цей тип номінації ґрунтується на різних видах перенесення та змін значення. У мовознавчій літературі найчастіше аналізуються метонімічні співвідношення значень слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На семантичну трансформацію як наслідок метафоричних та метонімічних перенесень на основі ботанічної лексики вказують низка дослідників. Л.А. Москаленко зауважує, що у степових говірках 60% фітономени утворюються шляхом семантичної трансформації [2, с. 39]. У східнополіських [6] та західнополіських [3] говірках семантична деривація як спосіб номінації флорооб'єктів також поширена.

Мета статті – розглянути семантичну трансформацію як наслідок метонімічних перенесень на основі ботанічної лексики західнополіського говору.

Завданням цієї статті є встановлення основних семантичних моделей, за якими виникають нові номінативні утворення на позначення рослин в українських західнополіських говірках.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні є актуальною проблема семантичної еволюції лексики за певними моделями. Створення нової номінативної одиниці може здійснюватися двома шляхами: створення формально нової одиниці та через надання готовій номінативній одиниці нової семантичної функції (прямий та опосередкований способи номінації) [1, с. 99].

За рахунок метонімічного перенесення значною мірою поповнюється і ботанічна лексика. Розглянемо процес метонімізації за семантичними моделями, виокремлюючи ускладнення деривацією (процес перенесення розглянуто на основі мотиваційних ознак за монографією Р.С. Омельковець «Номінації лікарських рослин в українському західнополіському говорі» [4, с. 28–63], приклади найменувань – за «Словником ботанічної лексики західнополіських говірок» [5]).

Метонімія як лексико-семантична трансформація слова базується на вживанні замість одного слова іншого, яке перебуває у синтагматичному, контекстному зв'язку з першим [8, с. 62], тобто в певному асоціативному зв'язку за просторовою, часовою чи логічною суміжністю. Розрізняємо власне метонімію та метонімію, ускладнену деривацією.

1. **Власне метонімія** не є характерним способом номінації фітономени в західнополіських говірках. Цей спосіб номінації представлений лише поодинокими найменуваннями рослин, які утворюються за такими семантичними моделями.

МОДЕЛЬ 1. 'Хвороба' → 'рослина, яка цю хворобу викликає або лікує': *золотуха* 'золототисячник малий (*Centaureum minus Moench*)', 'золотушник звичайний (*Solidago virgaurea L.*)'.

МОДЕЛЬ 2. 'Людина, яка лікує' → 'рослина, яка лікує': *бабка* 'подорожник великий (*Plantago major L.*)', *воробішка* 'королиця великокріткова (*Leucanthemum maximum*)', *всел'яка* 'звіробій звичайний (*Hypericum perforatum L.*)'.

МОДЕЛЬ 3. 'Орган' → 'рослина, яка цей орган лікує': *печунка* 'трутовик несправжній (*Phellinus igniarius (L.: Fr.) Quel*)'.

МОДЕЛЬ 4. 'Природне явище' → 'рослина, яка цвіте або росте в той час, коли це явище відбувається': *мороз* 'флокс мітельчастий (*Phlox paniculata*)', *в'ітерец* 'анемона ніжна (*Anemone blanda*)'.

МОДЕЛЬ 5. 'Тварина' → 'рослина, яка поширюється за допомогою цієї тварини': *субачки* 'черета трироздільна (*Bidens tripartita L.*)'.

2. **Метонімія, ускладнена деривацією**, а саме – метонімія, ускладнена матеріальною афіксацією без деформації твірної основи.

МОДЕЛЬ 1. 'Місце' → 'рослина, яка на цьому місці росте': Процес метонімізації супроводжується додаванням дериваційних афіксів, зокрема: суфікса **-к-**: *болот'янка* 'іноцибе звичайний (*Inocybe geophylla L.*)', 'калюжниця болотна (*Caltha palustris L.*)', 'сухоцвіт болотяний (*Gnaphalium uliginosum L.*)', 'гібіскус китайський (*Hibiscus rosa-sinensis*)' (від *болот'яний* ← *болото*); суфікса **-ник / -н'ік**: *окólnик* (*укólnник, укóln'ік*) 'живокіст лікарський (*Symphytum officinale L.*)', *пустірник* (*пустірн'ік*) 'собача кропива (*Leonurus quinquelobatus L.*)', *пожéжник* 'хаманерій вузьколистий (*Epilobium angustifolium*)'; суфікса **-ак**: *болотн'ак* 'калюжниця болотна (*Caltha palustris L.*)', 'півники болотні (*Iris pseudoacorus L.*)', 'сухоцвіт болотяний (*Gnaphalium uliginosum L.*)'; суфікса **-иц'**: *болотниці* 'а 'брусниця звичайна (*Vaccinium vitis-idaea L.*)', 'гличики жовті (*Nuphar lutea L.*)', 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris Pers.*)', 'калюжниця болотна (*Caltha palustris L.*)', 'сухоцвіт болотяний (*Gnaphalium uliginosum L.*)' (від *болотний* ← *болото*); *моховіц'і* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris Pers.*)'; суфікса **-ниці**: *кал'ужниці* 'калюжниця болотна (*Caltha palustris L.*)'; *пожарниці* 'пижмо звичайне (*Nacetum vulgare*)'.

L.); суфікса **-ец'**: *мокре́ц'* 'галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.)'; ускладнений варіант суфікса **-ік-** (**-ан'ік-**): *земл'ан'іка* (з'ємл'ан'іка, з'ємл'ан'іка) 'суниці лісові (*Fragaria vesca* L.)'; суфікса **-ул'**: *моху́л'* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)'; суфікса **-н'ак**: *пуста́рн'ак* 'собача кропива (*Leonurus quinquelobatus* L.)'; конфікса **при-** + **-ниці'**: *приплóт-ниці'* 'вероніка лікарська (*Veronica officinalis* L.)'; конфікса **при-** + **-их-**: *приболоті́ха* 'валуй (*Russula foetens* L.)'; конфікса **при-** + **-ух-**: *прибо́ло'ло'ту́ха* 'ковпак (*Rozites caperata* L.)'; конфікса **при-** + **-ник**: *придоро́жник* (*придуро́жник*) 'подорожник великий (*Plantago major* L.)'; конфікса **по-** + **-ник**: *попу́тник* 'подорожник великий (*Plantago major* L.)'; конфікса **по-** + **-к-**: *поп'ічки* (*поп'ічк'і*) 'смородина червона (*Ribes rubrum*)', 'смородина біла (*Ribes niveum*)'; конфікса **про-** + **-к-**: *про́ліски* 'прілісок (*Scilla* L.)', 'анемона дібровна (*Anemone nemorosa* L.)', 'печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis* Mill.)'.

МОДЕЛЬ 2. 'Хвороба' → 'рослина, яка лікує від цієї хвороби'. Метонімічне перенесення доповнюється такими афіксами: суфіксом **-ник** / **-н'ік** та його ускладненими варіантами: *зобник* 'нетреба звичайна (*Xanthium strumarium* L.)', *ра́нник* 'деревій звичайний (*Achillea millefolium* L.)', *крово́вник* (кривавник) 'звіробій звичайний (*Hypericum perforatum* L.)', *кривові́чник* (кривов'ічник, криваві́шник) 'деревій звичайний (*Achillea millefolium* L.)', *золоту́шник* 'золотушник звичайний (*Solidago virgaurea* L.)', *алкого́л'ник* 'золототисячник малий (*Centaureum minus* Moench.)', *глі́стник* 'пижмо звичайне (*Nacetum vulgare* L.)', *глі́стник* (глі́сник *хлі́стнек* *глі́стник*) 'щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas* L.)', *глі́стов'ник* 'пижмо звичайне (*Nacetum vulgare* L.)', *борода́вник* 'чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.)', *борода́вочник* 'чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.)'; суфіксом **-к-**: *мате́р'інка* (*мате́р'єнка*, *мати́р'єнка*) 'материнка звичайна (*Origanum vulgare* L.)'; ускладненими варіантами суфікса **-ец'**: *кровоа́ец'* 'звіробій звичайний (*Hypericum perforatum* L.)', *глі́стов'єца* 'пижмо звичайне (*Nacetum vulgare* L.)'; суфіксом **-н'ак**: *глі́сн'ак* 'пижмо звичайне (*Nacetum vulgare* L.)'; суфіксом **-ин-**: *крово́ина* 'дивина залізняковидна (*Verbascum phlomoides* L.)'; конфіксом **про-** + **-ник**: *поп'і́зник* 'подорожник великий (*Plantago major* L.)'.

МОДЕЛЬ 3. 'Частина тіла або внутрішній орган людини або тварини' → 'рослина, яка лікує цю частину тіла або цей внутрішній орган'. Семантична трансформація здійснюється за участю суфікса **-ник** / **-н'ік**: *ма́точник* 'деревій звичайний (*Achillea millefolium* L.)', *се́рдеч'ник* 'золототисячник малий (*Centaureum erythraea* Rafn.)', *печ'і́н.ик* 'парило звичайне (*Agrimonia eupatoria* L.)', 'печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis* Mill.)', *же́лудоч'ік* 'герань лучна (*Gernium pratense* L.)'; суфікса **-ниці'**: *печ'і́ночниця'* 'печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis* Mill.)'.

МОДЕЛЬ 4. 'Хвороба' → 'рослина, яка цю хворобу викликає'. Семантична трансформація супроводжується суфіксом **-ун**: *дрис'тун* 'галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.)'.

МОДЕЛЬ 5. 'Тварина' → 'рослина, яка є кормом для цієї тварини'. Метонімічне перенесення здійснюється одночасно з додаванням до основи дериваційного афікса, зокрема: суфікса **-ник** та його ускладнених варіантів: *шовкови́чник* 'шовковиця біла (*Morus alba*)', *свин'у́шник* 'деревій звичайний (*Achillea millefolium* L.)', 'спориш звичайний (*Polygonum aviculare* L.)', *інду́шник* 'спориш звичайний (*Polygonum aviculare* L.)', *зус'атник* 'спориш звичайний (*Polygonum aviculare* L.)', *кото́вник* 'меліса лікарська (*Melissa officinalis* L.)'; суфікса **-ин-** та його ускладнено-

го варіанта (**-ушин-**): *ведме́дина* 'ожина звичайна (*Rubus caesius* L.)', *кон'у́шина* (*кан'у́шина*, *кон'у́шена*, *кон'у́ш'іна*, *кон'у́шена*, *кон'у́ш'іна*, *кон'у́шина*, *кон'у́шина*) 'конюшина повзуча або біла (*Trifolium repens* L.)', 'конюшина червона (*Trifolium pratense* L.)'; суфікса **-иц'**: *шовко́виц'а* 'шовковиця біла (*Morus alba*)'; суфікса **-ух-**: *кон'уха́* 'конюшина польова (*Trifolium arvense* L.)', *свин'уха́* 'галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.)', 'лобода біла (*Chenopodium album* L.)'; суфікса **-к-** та його ускладненого варіанта (**-ушк-**): *ведме́жка* 'ожина звичайна (*Rubus caesius* L.)', *свин'у́шки* 'гличики жовті (*Niphar lutea* L.)', *свин'у́шка* 'лобода біла (*Chenopodium album* L.)'.

МОДЕЛЬ 6. 'Речовина' → 'рослина, яка містить або виділяє цю речовину'. Семантична трансформація доповнюється такими афіксами: суфіксом **-ок**: *ме́д'о́к* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)'; суфіксом **-ак**: *молоча́к* 'кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* Wigg.)', *ме́д'а́кі* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)'; суфіксом **-аї**: *молоча́ї* (*молоч'і́ї*, *мулоча́ї*, *мулuch'і́ї*) 'осот жовтий городній (*Sonchus oleraceus* L.)', 'золотушник звичайний (*Solidago virgaurea* L.)', 'кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* Wigg.)', 'пуансетія прекрасна (*Euphorbia pulcherrima*)', 'молочай трикутний (*Euphorbia trigona*)', 'латук дикий (*Lactuca serriola* L.)', 'жовтозілля звичайне (*Senecio vulgaris* L.)', 'оман високий (*Inula helenium* L.)', 'хондрила ситниковидна (*Chondrilla juncea* L.)', 'осот польовий (*Sonchus arvensis* L.)'; суфіксом **-к-** та його ускладненими варіантами (**-унк-**, **-ушк-**, **-анк-**, **-ичк-**, **-івк-**): *ме́д'у́нка* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)', 'гостриця лежача (*Asperugo procumbens* L.)', 'первоцвіт весняний (*Primula veris* L.)', 'глуха кропива стеблообгортна (*Lamium amplexicaule* L.)', *ме́д'у́шка* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)', *ме́д'а́нка* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)', *ме́д'у́ничка* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)', *ме́д'і́вка* 'меліса лікарська (*Melissa officinalis* L.)'; суфіксом **-иці'** та його ускладненими варіантами (**-аниці'**, **-униці'**): *ме́д'а́ниці'* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)', *ме́д'у́ниці'* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)', *ме́д'і́вниці'* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)'; суфіксом **-ниці'**: *ме́д'і́вниці'* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.)'; суфіксом **-ник** та його ускладненим варіантом (**-івник**): *ме́дник* 'тирлич звичайний (*Prunus spinosa* L.)', *ме́д'і́вник* 'меліса лікарська (*Melissa officinalis* L.)'; суфіксом **-ик**: *ме́д'а́нік* 'верес звичайний (*Calluna vulgaris* L.)' (від *ме́д'а́ніц'і* ← *ме́д*); суфіксом **-ух**: *ме́д'у́х* 'мак дикий (*Papaver rhoeas* L.)', *ме́д'у́ха* 'тирлич звичайний (*Prunus spinosa* L.)'.

МОДЕЛЬ 7. 'Час' → 'рослина, яка в цей час цвіте або росте'. Процес семантичної трансформації доповнюється суфіксом **-к-** (**-івк-**): *апрéл'ка* 'гречка посівна (*Fagopyrum esculentum* L.)', *зимол'у́б'ка* 'барвінок малий (*Vinca minor* L.)', *вес'н'а́нка* 'веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium* L.)' (від *вес'н'а́ніц'і* ← *весна́*), 'первоцвіт весняний (*Primula veris* L.)', *вес'н'і́вка* 'веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium* L.)', *майі́вка* 'гречка посівна (*Fagopyrum esculentum* L.)', 'конвалія звичайна (*Convallaria majalis* L.)'; суфіксом **-ик**: *вес'н'а́ник* 'цикламен перський (*Cyclamen persicum*)', *веч'і́рники* 'матиола (*Matthiola*)'; суфіксом **-ниці'** / **-неці'**: *зі́мниці'* (*зі́мнеці'*) 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)'; суфіксом **-ух-**: *зі́м'уха* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)'; конфіксоом **на-** + **-ниці'**: *назі́мниці'* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)'.

МОДЕЛЬ 8. 'Час' → 'рослина, яка показує час'. Метонімічне перенесення здійснюється одночасно з додаванням до ос-

нови дериваційного афікса функціонально-семантичного поля зменшеності-експресивності **-ик-**: *часик* 'е' 'коронарія зозуляча (*Coronaria flos-cuculi* L.)'.

МОДЕЛЬ 9. 'Природне явище' → 'рослина, яка цвіте або росте в той час, коли це явище відбувається'. Процес метонімізації супроводжується додаванням суфікса **-иц'**: *в'іпр'аниця* 'анемона дібровна (*Anemone nemorosa* L.)' (від *в'іпр'аний* ← *в'ітер*).

МОДЕЛЬ 10. 'Місцевість' → 'рослина, яка походить з цієї місцевості'. Метонімізація здійснюється за участю суфікса **-к-**: *америкánка* 'галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.)', *грéчка* (*грíчка*) 'гречка посівна (*Fagopyrum esculentum*)', *венгérка* 'слива (*Prunus*)'; *татáрка* 'гречка татарська (*Fagorum tataricum* L.)', *лeпexa* звичайна (*Acorus calamus* L.)'; суфікса **-ал'**: *москáл* 'часник городній (*Allium sativum* L.)'; суфікса **-ник**: *татáрник* 'будяк пониклий (*Carduus nutans* L.)'; суфікса **-ин**: *татáрин* 'сорт цибулі (*Allium cepa*)'; конфікса за- + **-ник**: *за-гранічник* 'галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.)'.

МОДЕЛЬ 11. 'Страва' → 'рослина, з якої цю страву готують'. Семантична трансформація доповнюється суфіксом **-ник**: *борщ'івнік* 'різак звичайний (*Falcaria vulgaris* Bernh.)'.

МОДЕЛЬ 12. 'Людина (антропонім)' → 'рослина, яка пов'язана з цією людиною через певну життєву ситуацію або легенду'. Метонімізація здійснюється за участю суфікса **-к-** функціонально-семантичного поля зменшеності-експресивності: *васил'ки* 'волошка синя (*Centaurea cyanus* L.)'; суфікса **-ик-** (-чик-): *грíцички* 'грицики звичайні (*Capsella bursa pastoris* L.)', *миколáйчики* 'будяк пониклий (*Carduus nutans* L.)', 'первоцвіт весняний (*Primula veris* L.)'; суфікса **-ец'**: *иванéц* 'волошка синя (*Centaurea cyanus* L.)'.

МОДЕЛЬ 13. 'Тварина → рослина, яка росте на місці локалізації цієї тварини'. Метонімічне перенесення доповнюється такими афіксами: суфіксом **-ин-** та його ускладненим варіантом (**-орин'**): *журавліна* (*журавл'іна*, *журахліна*, *журахліна*, *журах'іни*, *журахв'іни*, *журахв'іни*, *журафіни*, *жураф'іни*, *журафліни*) 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)', *журафіни* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)', *журахліни* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)', *жаборін'* 'а (*жаботін'*) 'е' 'гличики жовті (*Niphar lutea* L.)'; ускладненим варіантом суфікса **-ниц'** (**-зурниц'**): *жабурниц'і*, 'гличики жовті (*Niphar lutea* L.)'; суфіксом **-ак**: *корові́ак* (*курув'і́ак*; *курув'і́ек*) 'дивина залізняковидна (*Verbascum phlomoides* L.)', 'нетреба звичайна (*Xanthium strumarium* L.)'; ускладненим варіантом суфікса **-ник** (**-атник**): *корові́атник* 'дивина залізняковидна (*Verbascum phlomoides* L.)'; суфіксом **-к-**: *журав'ка* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)'; суфіксом **-ик-**: *журавлі́ка* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)', *журавлі́ки* 'журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.)'.

3. Метонімія, ускладнена конверсією (творення нового слова шляхом переведення основи слова до іншої словозмінної парадигми [5, с. 202] (широке розуміння поняття)) або конверсією із матеріальною афіксацією.

МОДЕЛЬ 1. 'Стан' → 'рослина, яка спричиняє цей стан'. Семантична трансформація доповнюється конверсією та додаванням дериваційних афіксів: суфікса **-ик** / **-ік**: *отру́йник* 'пижмо звичайне (*Npacetum vulgare* L.)', *отру́їн'ік* 'трутовик несправжній (*Phellinus igniarius* L.: Fr.) *Quel.*)'; суфікса **-ник-** та його ускладненого варіанта (**-ишник** / **-ишн'ік**): *дурма́н.ик* 'мак дикий (*Papaver rhoeas* L.)', *дурні́шник* (*дурн'ішн'ік*) 'дурман звичайний (*Datura stramonium* L.)'; суфікса **-их-**: *пі́ани́ха* 'буяхи

(*Vaccinium uliginosum* L.)'; суфікса **-иц'** (**-ец'**): *пі́ани́ця* 'буяхи (*Vaccinium uliginosum* L.)', 'ріжки (*Claviceps purpurea* L.)', *дурма́ни́ця* 'азалія (*Rhododendron* L.)'; суфікса **-ец'**: *с'л'іне́ц* 'чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.)'; суфікса **-ом-**: *сл'іно́та* 'анемона дібровна (*Anemone nemorosa* L.)', 'калюжниця болотна (*Caltha palustris* L.)', *блэ́кот* (*блэ́кут*, *блэ́'іт*) 'блекота чорна (*Hyosciamus niger* L.)', 'дурман звичайний (*Datura stramonium* L.)', *блэ́котá* (*блэ́кота*, *блэ́котá*, *блэ́кота*) 'блекота чорна (*Hyosciamus niger* L.)', *блэ́кутá* 'дурман звичайний (*Datura stramonium* L.)', 'мак (*Papaver rhoeas* L.)'; суфікса **-ен'**: *блэ́коте́н* 'блекота чорна (*Hyosciamus niger* L.)'; суфікса **-к-**: *дурка* 'дурман звичайний (*Datura stramonium* L.)'; суфікса **-ан-**: *дурма́н* (*дурма́н*) 'дурман звичайний (*Datura stramonium* L.)', 'нетреба звичайна (*Xanthium strumarium* L.)', 'нетреба колюча (*Xanthium spinosum* L.)', 'блекота чорна (*Hyosciamus niger* L.)', 'горобейник польовий (*Buglossoides arvensis*)'.

МОДЕЛЬ 2. 'Дія' → 'рослина, яка є об'єктом цієї дії'. Семантична трансформація ускладнюється конверсією з додаванням дериваційних афіксів: суфікса **-к-** та його ускладнених варіантів (**-алк-**, **-у́л'к-**, **-у́шк-**, **-ашк-**): *рі́тка* 'живокіст лікарський (*Symphytum officinale* L.)', *смо́калки* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura Dumort*)', *смо́ку́лка* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura Dumort*)', *смо́ку́шка* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura Dumort*)', 'конюшина повзуча або біла (*Trifolium repens* L.)', *смо́та́шки* 'конюшина червона (*Trifolium pratense* L.)'; суфікса **-ун-**: *смо́кту́ні* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura Dumort*)'; суфікса **-ок-**: *смо́ктуно́к* 'медунка темна (*Pulmonaria obscura Dumort*)'; суфікса **-ач-**: *смо́ктач'і* 'конюшина червона (*Trifolium pratense* L.)'; суфікса **-нк-**: *с'і́я́нка* 'сорт цибулі (*Allium cepa*)'.

МОДЕЛЬ 3. 'Дія' → 'рослина, яка є суб'єктом цієї дії'. Метонімічне перенесення ускладнюється конверсією та додаванням дериваційних афіксів: суфікса **-к-** та його ускладнених варіантів (**-ивк-**, **-у́шк-**, **-алк-**, **-у́чк-**, **-авк-**, **-алк-**, **-овк-**): *л'у́б'ка* 'зозулинець чоловічий (*Orchis mascula* L.)', *на́рка* 'кропива дводомна (*Urtica dioica* L.)', *жі́ж'ка* 'кропива жалка (*Urtica urens* L.)', *жа́р'івка* 'кропива жалка (*Urtica urens* L.)', *жа́ру́шка* 'кропива жалка (*Urtica urens* L.)', *жа́галка* 'кропива жалка (*Urtica urens* L.)', *жа́ж'авка* (*жа́'іж'авка*, *жа́е'ж'авка*) 'кропива жалка (*Urtica urens* L.)', *жа́ж'áлка* 'кропива жалка (*Urtica urens* L.)', *плі́'т'у́чка* 'березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)', *плаву́чка* 'плаун булавовидний (*Lycoperidium clavatum* L.)', *кол'у́чка* 'алоє (*Aloe*)', 'глід колочий (*Crataegus oxyacantha* L.)', *кол'у́чки* (*кул'у́чке*, *кол'у́чки*) 'черета трироздільна (*Bidens tripartita* L.)', 'дурман звичайний (*Datura stramonium* L.)', 'лопух справжній (*Arctium lappa* L.)', *тру́ска́вки* (*тру́ска́вки*, *тру́ска́лки*) 'полуниця (*Fragaria vesca*)', *л'э́ска́вка* 'меліса лікарська (*Melissa officinalis* L.)', *по́рхавк'и* 'дошовик істівний (*Lycoperdon perlatum* L.)', 'дошовик несправжній (*Scleroderma aurantiacum* L.)', *пу́рхавка* 'дошовик істівний (*Lycoperdon perlatum* L.)', *по́рховка* 'дошовик несправжній (*Scleroderma aurantiacum* L.)', *по́рхалк'і* 'дошовик несправжній (*Scleroderma aurantiacum* L.)'; суфікса **-ух-**: *жа́ж'у́ха* 'кропива жалка (*Urtica urens* L.)', *чисту́ха* 'чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.)', 'мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis* L.)', *плет'у́х* 'чебрець повзучий (*Thymus serpyllum* L.)', 'березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)', *плет'у́ха* (*плетухá*) 'березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)', *плетухá* 'кампис великоквітковий (*Campsis grandiflora* Thunb.)', 'плаун булавовидний (*Lycoperidium clavatum* L.)', *пл'ет'у́ха* 'сорт квасолі (*Phaseolus*)', *скри́'ну́х* 'вовнянка (*Lactarius torminosus* L.)'; суфікса **-ив-**: *кро́'ні́ва* 'кропива дводомна (*Urtica dioica* L.)',

‘кропива жалка (*Urtica urens* L.)’; суфікса **-ин- (-ін-)**: смородина (смурó’іна, сморóдена, смарóд’іна) ‘смородина чорна (*Ribes nigrum* L.)’, сморóд’іна ‘смородина червона (*Ribes rubrum*)’; суфікса **-их-**: сморóдиха ‘смородина чорна (*Ribes nigrum* L.)’; суфікс **-иц’-**: мілиця ‘а’ мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis* L.)’; суфікса **-ун-**: скакун ‘мак дикий (*Papaver rhoeas* L.)’, плаун (плаун) ‘плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum* L.)’, плакун ‘калла (*Calla*)’, хаменерій вузьколистий (*Epilobium angustifolium*)’, плазуні ‘плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum* L.)’, ч’інл’уні ‘лопух справжній (*Arctium lappa* L.)’, плетуні ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’; суфікса **-иц’-**: плутаниця ‘а’ березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’ (від плутаний ← плутати), пл’ітчиц’а ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’; суфікса **-ец’-**: плетунец’ ‘галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.)’; суфікса **-ник-**: с’ц’іл’ник ‘звіробій звичайний (*Hypericum perforatum* L.)’, розх’ідник ‘розхідник звичайний (*Glechoma hederacea* L.)’, сморóдник ‘смородина чорна (*Ribes nigrum* L.)’; конфікса **при- + -иц’-**: привитиц’а (прив’ітиц’а, прив’ітеца) ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’; конфікса **при- + -ух-**: привит’уха (прив’іт’уха) ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’; конфікса **пра- + -ух-**: правит’уха ‘гірчак березковидний (*Fallopia convolvulus*)’; конфікса **па- + -ух-**: навит’уха ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’; конфікса **пра- + -иц’-**: правитиц’а (правотиц’а, праветиц’а) ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’; конфікса **па- + -иц’-**: навитиц’а (навутец’а, навитиц’а) ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’; конфікса **па- + -к-**: паїтка ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’, нав’ітка ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’, нав’ітка ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’, нав’ітка ‘гірчак березковидний (*Fallopia convolvulus*)’, ‘березка польова (*Convolvulus arvensis* L.)’.

МОДЕЛЬ 4. ‘Ознака’ → ‘рослина, яка має цю ознаку’.

Семантична трансформація доповнюється конверсією та додаванням дериваційних афіксів: суфікса **-к- (-анк-, -ичк-, -ушк-, -івк-, -ачк-)**: пах’ушка ‘м’ята перцева (*Mentha piperita* L.)’, лип’ушка ‘золототисячник малий (*Centaurium minus* Moench.)’, плет’ушка ‘обрієта культурна (*Aubrieta deltoidea*)’, плющ звичайний (*Hedera helix* L.)’, жаг’ушка ‘кропива жалка (*Urtica urens* L.)’, мил’н’анка ‘мельнянка лікарська (*Saponaria officinalis* L.)’, з’ірч’анка ‘тирлич звичайний (*Prunus spinosa* L.)’, жовт’анка ‘кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* Wigg.)’, ‘цмин пісковий (*Helichrysum arenarium* L.)’, кислічки ‘оксаліс (*Oxalis*)’, конюшина повзуча або біла (*Trifolium repens* L.)’, ‘печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis* Mill.)’, син’ушка ‘живокіст лікарський (*Symphytum officinale* L.)’, ‘волошка синя (*Centaurea cyanus* L.)’, син’авка ‘синюха голуба (*Polemonium coeruleum* L.)’, син’ачкі ‘дубовик, або синяк (*Boletus luridus* L.)’; суфікса **-ак-**: з’ірч’ак ‘гірчак степовий (*Acroptilon repens* L.)’, ‘гірчиця польова (*Sinapis arvensis* L.)’, ‘м’ята перцева (*Mentha piperita* L.)’, жовт’ак ‘огірок (*Cucumis sativus*)’, ‘чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.)’, син’ак ‘дубовик, або синяк (*Boletus luridus* L.)’, ‘польський гриб (*Boletus badius* Fr.)’, ‘боровик жовтий (*Boletus impolitus* L.)’, ‘підосиковик (*Boletus aurantiacus* L.)’, ‘тирлич звичайний (*Prunus spinosa* L.)’, б’іл’ак’у ‘хряц-молочник груповий (*Lactarius insulsus* L.)’, мил’н’ак ‘мельнянка лікарська (*Saponaria officinalis* L.)’; суфікса **-ок-**: син’ок ‘волошка синя (*Centaurea cyanus* L.)’; суфікса **-ик-** та його ускладненого варіанта (**-ишник-**): духм’анник ‘кадило мелісолисте (*Melittis melissophyllis* L.)’, молоділ’ник ‘конвалія звичайна (*Convallaria majalis* L.)’, ‘очиток (*Sedum*)’, б’іс’м’ертник (б’іс’м’ертн’ік, б’іс’м’ертник, бес’м’ертн’ік) ‘цмин

пісковий (*Helichrysum arenarium* L.)’, ‘золототисячник малий (*Centaurium minus* Moench.)’, ‘безсмертник приквітниковий (*Helichrysum bracteatum*)’, ‘жовтозілля весняне (*Senecio vernalis* Waldst)’, ріжжик’у ‘ентолома жовтуватого-сиза отруйна (*Entolome sinuatum* L.)’, ‘вовнянка (*Lactarius torminosus* L.)’, ‘лисичка справжня (*Cantharellus cibarius* Fr.)’, ‘павутинник оранжево-червоний отруйний (*Cortinarius orellanus* L.)’, мил’нік ‘мельнянка лікарська (*Saponaria officinalis* L.)’, жовтушник ‘кучерявець Софії (*Descurainia Sophia* (L.) webb. Exprantl)’, син’ушник ‘синюха голуба (*Polemonium coeruleum* L.)’; суфікса **-ук-**: син’ук ‘клітоцибе бокалоподібний (*Clitocybe cyathyiformis* L.)’; суфікса **-ух-**: золот’уха ‘цмин пісковий (*Helichrysum arenarium* L.)’, молод’уха ‘галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.)’, жовт’уха ‘первоцвіт весняний (*Primula veris* L.)’, син’уха ‘синюха голуба (*Polemonium coeruleum* L.)’; суфікса **-ец’-** та його ускладненого варіанта (**-енец’-**): зóрець ‘спориш звичайний (*Polygonum aviculare* L.)’, жовтець ‘гличики жовті (*Nuphar lutea* L.)’, ‘дивина залізнякавидна (*Verbascum phlomoideum* L.)’, ‘жовтець азійський (*Ranunculus asiaticus* L.)’, ‘каложниця болотна (*Caltha palustris* L.)’, ‘перстач прямостоячий (*Potentilla erecta* Ræusch.)’, ‘чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.)’, жовтенец’ ‘цмин пісковий (*Helichrysum arenarium* L.)’; суфікс **-иц’-** (**-аніц’-**): горчіц’а ‘гірчиця польова (*Sinapis arvensis* L.)’, з’ірч’ічниц’а ‘гірчиця польова (*Sinapis arvensis* L.)’ (від з’ірч’ічний), кисліц’а ‘печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis* Mill.)’, ‘оксаліс (*Oxalis*)’, ріжжик’у ‘хряц-молочник груповий (*Lactarius insulsus* L.)’, мил’ниц’а ‘мельнянка лікарська (*Saponaria officinalis* L.)’, лич’иц’а ‘омела біла (*Viscum album* L.)’, жовт’аніц’а ‘примула (*Primula veris* L.)’, ‘каложниця болотна (*Caltha palustris* L.)’; суфікс **-ен’-**: молоден’ ‘очиток (*Sedum*)’.

Висновки. Отже, на основі ботанічної лексики західно-польських говірок з’ясовано, що значна частина фітономенів є наслідком метонімічних перенесень, які базуються на вживанні замість одного слова іншого на основі асоціативного зв’язку за просторовою, часовою чи логічною суміжністю. Розрізняємо власне метонімію та метонімію, ускладнену деривацією.

Література:

1. Блинова О.И. Лексическая мотивированность и некоторые проблемы региональной лексикологии / О.И. Блинова // Вопросы изучения лексики русских народных говоров. Диалектная лексика. – Л.: Наука, 1972. – С. 9.
2. Москаленко Л. А. Подібність рослин до іншої рослини як джерело номінації / Л.А. Москаленко // Українська мова. – 2002. – № 3. – С. 39–50.
3. Омельковець Р.С. Семантична трансформація як спосіб номінації фітооб’єктів у західнопольських говірках / Р.С. Омельковець // Типологія та функції мовних одиниць. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 2. – С. 207–216.
4. Омельковець Р.С. Номінація лікарських рослин в українському західнопольському говорі / Р.С. Омельковець. – Луцьк: Вежа, 2006. – 301 с.
5. Омельковець Р.С. Словник ботанічної лексики західнопольських говірок / Р.С. Омельковець // Луцьк: ПП. Іванюк В.П., 2009. – 220 с.
6. Поїстогова М.В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнопольських говірок: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / М.В. Поїстогова. – К., 2005. – 23 с.
7. Скорофатова А.О. Ономазіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослов’янських говірках / А.О. Скорофатова. – Луганськ: Елтон-2, 2009. – С. 79.
8. Способы номинации в современном русском языке / [Д.Н. Шмелев, А.Ф. Журавлев, О.П. Ермакова и др.]; отв. ред. Д.Н. Шмелев. – М.: Наука, 1982. – 296 с.

Омельковец Р. С. Метонимизация западнополесских фитономенов

Аннотация. В статье рассмотрена семантическая трансформация как следствие метонимии переносов на основе ботанической лексики западнополесских говоров, определены основные семантические модели, по которым происходит переосмысление. Установлено, что семантические дериваты являются следствием метонимии переносов, основанные на употреблении вместо одного слова другого на основе ассоциативной связи с пространственной, временной или логической смежностью. Выделено собственно метонимию и метонимию, осложненную деривацией.

Ключевые слова: лексема, фитономены, западнополесские говора, способы номинации, семантическая трансформация, метонимический перенос, семантические модели.

Omelkovets R. Metonymisation of westernpolissyan phytological nominations

Summary. The article deals with the lexical and topical group of the names of plants which is an ancient and worth of studying in the history of language; in particular semantic transformation as a result of metonymical changes based on botany lexics; the main semantic models are determined. It has been revealed that semantic derivatives are the result of metonymic transference, which is characterized by the use of one word instead of another based on the associative connections caused by spatial, time-based or logical contiguity. The author differentiates metonymy proper and the metonymy complicated by derivation.

Key words: lexeme, phytological nominations, westernpolissyan dialects, methods of nomination, semantic transformation, metonymical transformation, semantic models.